

Přednáška

Mimotržní metody oceňování

Jana Soukopová

soukopova@econ.muni.cz

Mimotržní metody oceňování

Definice:

- Mimotržní metody oceňování jsou metody používané pro ocenění netržních (veřejných) statků (ekologické přínosy, hodnota života, aj.)
 - Ekonomické metody, které se používají pro získávání ceny pro netržní (veřejné) statky
 - Ze samého principu tyto statky cenu nemají, ale mají hodnotu a měly by proto vystupovat do hodnocení
-

Netržní statky a služby

Definice veřejného statku

- Podle ekonomické podstaty (Samuelson) jsou to statky, pro které jsou charakteristické následující vlastnosti (platí pro čisté veřejné statky):
 - Nedělitelnost spotřeby a nesoutěživost spotřebitele
 - Nevylučitelnost ze spotřeby
 - Nulové mezní náklady na spotřebu každého dalšího spotřebitele
-

Ekonomická hodnota přírody

Vychází ze 4 hlavních užitků:

- přímá užitná hodnota ,
 - klasická ekonomická hodnota odvozená ze současného využití,
 - nepřímá užitná hodnota
 - vztahuje se k poskytovaným ekologickým funkcím,
 - opční hodnota
 - vyplývá z nejistoty spojené s riziky budoucnosti
 - existenční hodnota
 - vyjádření potřeby zachování přírody a různých forem života.
-

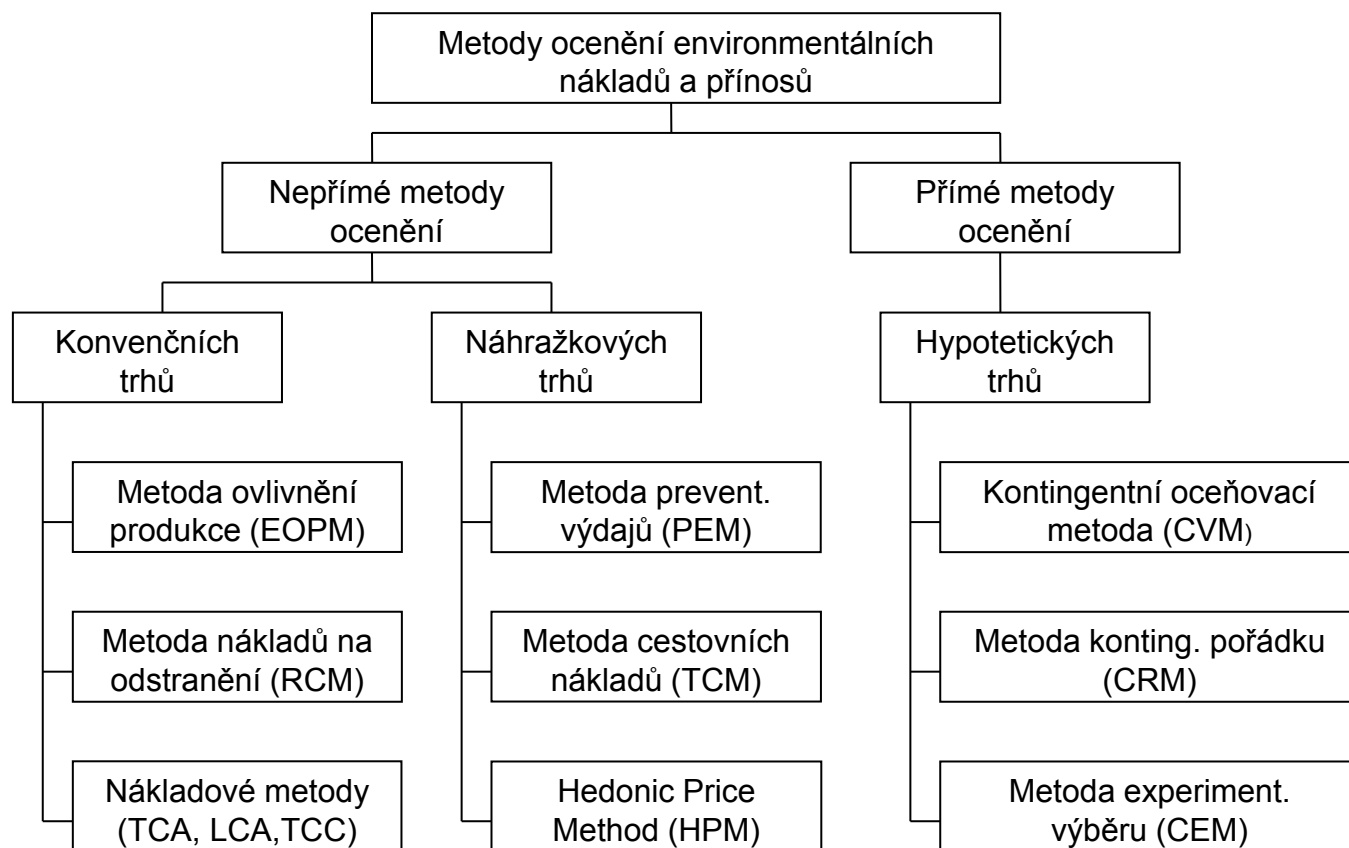
Příklady ekologických hodnot

Přímé užité hodnoty	Nepřímé užité hodnoty	Opční hodnoty	Existenční hodnoty
Produkce ryb	Biodiverzita	Zachování Biodiverzity	Zachování biodiverzity
Chov kachen	Mikroklima		
Rekreace	Ekologická stabilita krajiny	Udržení vodních zdrojů	
Regulace odtoku	Krajinný ráz		
Pozitivní vliv na kvalitu vody	Samočisticí procesy	Stabilita krajiny vůči klimatickým změnám	
Vodní zdroj	Produkce kyslíku		

Klasifikace

- přímé metody,
 - spotřebitel je dotazován přímo,
 - nepřímé metody,
 - spotřebitelská úspora je odvozena prostřednictvím souvisejících trhů (trhy těch statků a služeb, u nichž jsou veřejné statky a služby posuzovány jako jedna z částí užitné hodnoty).
-

Metody ocenění environmentálních nákladů a přínosů

Druhy klasifikace

- Metodologie vycházející z nákladů
 - metody založené na obnovovacích (reprodukčních) nákladech,
 - Metodologie ocenění ztráty užité a neúžitné hodnoty
 - metody založené na údajích generovaných trhem (ocenění na základě ceny tržního statku, který je nejbližším substitutem aj.),
 - metody založené na náhradním tržním ocenění (metoda cestovních nákladů, metoda hedonických cen),
 - metody založené na vytvoření "hypotetického trhu" (kontingentní oceňovací metoda),
 - metody založené na transferu benefitů (využití hodnot ocenění pro podobné situace)
-

Druhy klasifikace

- Metody založené na preferencích jednotlivců
 - metody vyjádřených preferencí
 - metody projevených preferencí
 - Metody založené na expertním (nepreferenčním) přístupu
 - metody expertní,
 - metody založené na zjišťování nákladů a rizik přes oportunitní náklady, alternativní náklady
 - metody přístupu produkční funkce
 - multikriteriální expertní metody
-

Vyjádřené a projevené preference

□ Vyjádřené preference

- Vycházejí z reakcí ek. subjektů na předloženou hypotetickou, nereálnou, situaci na trhu.
- Typicky se zjišťují dotazníkovým zkoumáním. Při tomto typu výzkumu se výrazně uplatňují sociologické metody.

□ Projevené preference

- Skutečně pozorované chování ekonomických subjektů na trzích.
 - Jako zdroj informací slouží statistická data týkající se konkrétního trhu (např. trhu nemovitostí).
-

Mimotržní metody založené na preferenčním přístupu

Definice:

- k určování ekonomických hodnot veřejných statků a služeb přistupují dvojitým způsobem: prostřednictvím zjišťování ochoty jednotlivých lidí platit (WTP) za udržení či zlepšení veřejného statku či služby či prostřednictvím ochoty přijímat kompenzaci (WTO) při zhoršení podmínek pro poskytnutí veřejného statku či služby.
-

Klasifikace preferenčních metod

- Metody vyjádřených preferencí
 - Metoda kontingentního oceňování,
 - Hodnota statistického života
 - Metody odhalených preferencí
 - Metoda cestovních nákladů,
 - Metoda hedonického oceňování,
 - Metody obranného (preventivního) chování
 - Metoda ztracené produkce
 - Metoda ztracené spotřeby
-

Kontingentní oceňovací metoda

angl. Contingent Valuation Method (CVM)

- Reaguje na absenci tržních informací o spotřebitelských preferencích tím, že na základě WTP či WTA konstruuje hypotetické preference.
 - Spotřebitelé vyjadřují své hodnocení přínosů (užitků) nebo nákladů přímo, ale již ne v reálné situaci.
-

Postup CVM

- Dotazník – písemný, nebo osobní interview
 - Odpovědi na
 - velikost WTP za konkrétně specifikované zvýšení daného užitku (přínosu)
 - jak velkou kompenzaci by požadovali za utrpěnou ztrátu.
 - Tím - vytvořen simulovaný trh, kde reakce spotřebitelů na hypotetickou situaci substituuje jejich chování na skutečném trhu.
-

Dotazník CVM

tři základní části:

1. V první části je uvedena zkoumaná hypotéza, včetně informací o statku nebo jeho charakteristice, kterého se výzkum týká. Dále je uveden způsob platby (např. zvýšení daní, zavedení nové daně, srážky ze mzdy apod.) za změny způsobené předkládanou hypotetickou situací.
 2. V druhé části je každý respondent dotázán na výši částky, kterou by byl ochotetn zaplatit (případně přijmout jako kompenzaci), aby přijmul nabízenou změnu.
 3. Třetí část standardně obsahuje otázky na socioekonomické a demografické ukazatele vzorku respondentů.
-

Nedostatky CVM

- Subjektivní ocenění, které má přímou vazbu na rozpočtové omezení jednotlivce či domácnosti.
 - možnost zkreslení (hypotetické, strategické, vliv výzkumníků a formulace otázek a hypotetického trhu),
 - Dochází ke zobecňování
 - Rozdíly mezi WTP a WTA
 - Teorie - kvantifikace užitků na základě WTP a WTA měla být srovnatelná.
 - Praxe - značně rozdíly.
-

Oblast ochrany ŽP

- předpokládá nalézt trh s nějakým jiným zbožím (náhražkový trh), který je však ovlivněn netržním ekologickým statkem.
 - Souvisí s 2 trhy:
 - s trhem nemovitostí, kde kvalita životního prostředí jako veřejného statku, ovlivňuje cenu statku soukromého,
 - s trhem práce, kde se předpokládá, že zdravotní riziko, spojené s nízkou kvalitou životního prostředí je zahrnuto ve mzdě.
-

Metoda hedonického ocenění

- Metodou hedonického oceňování se odhaduje hodnota určité charakteristiky tržního statku či netržního statku prostřednictvím informací ze souvisejícího reálného trhu (např. z trhu nemovitostí v případě zjišťování hodnoty hluku z dopravy či průmyslu).
 - Je založena na předpokladu, že mezi netržním statkem a zkoumaným tržním statkem existuje souvislost, která ovlivňuje spotřebu tržního statku.
-

Postup výpočtu

- jeden z faktorů, které ovlivňují cenu nemovitosti vystupuje specifický užitek
 - Cena nemovitosti se pak vyjadřuje pomocí co největšího počtu charakteristik nemovitosti jako funkce ochoty respondenta platit za přínos získaný zlepšením některé z charakteristik.
 - Na základě regresní analýzy se zjišťuje cenový rozdíl vyvolaný změnou kvality životního prostředí
-

Příklad koupě domu

- Na výběr je mezi domem v blízkosti skládky komunálního odpadu a domem s přibližně stejnými charakteristikami, ovšem bez blízkosti skládky.
 - Metoda zjišťuje tržní hodnotu domů v obou lokalitách a snaží se ji analyzovat podle jednotlivých charakteristik domů (připustíme zde, že oba domy se ve svých charakteristikách významně neliší, kromě již zmíněného okolí).
 - Rozdíl v cenách charakterizuje ochotu dotyčného člověka zaplatit za lepší okolí.
 - Suma individuálních hodnot ochoty platit za lepší lokalitu může charakterizovat externí náklady např. zmíněné skládky.
-

Přednosti a nedostatky

- Velmi jednoduchá
 - Některé statky mohou mít velmi mnoho charakteristik (typicky nemovitosti), které musí být zahrnuty do regresních rovnic, aby bylo možné odhalit vliv zkoumané charakteristiky – velký objem dat
 - Jednotlivci ne vždy mají preference vzhledem ke zkoumané charakteristice, resp. netržnímu statku.
 - Mezi externí vlivy, které musí být zohledněny, patří cenová stabilita během výzkumu.
-

V ČR

- velmi obtížné, protože předpokládá:
 - efektivně fungující trh s nemovitostmi,
 - náležitou informovanost jednotlivců o kvalitě prostředí a
 - relativně volný výběr lokalit, v nichž chce respondent bydlet
-

Metoda cestovních nákladů

- používá pro zjišťování hodnoty rekreačních přírodních či kulturních oblastí a památek.
 - spočívá ve zjištění nákladů, které by skupina nebo jednotlivci byli ochotni uhradit, aby navštívili určité místo ležící v určité vzdálenosti. **Náklady na cestu**, nebo úsilí vynaložené na návštěvu daného místa slouží jako vodítko pro zjišťování skutečné hodnoty toho místa.
 - Metodu cestovních nákladů často používají vládní agentury v USA a Velké Británii.
-

Námitky k metodě cest. nákladů

- Způsob oceňování času stráveného cestováním, zohlednění alternativních možností pro návštěvníky, zohlednění možnosti více účelů cesty.
 - Hodnota zkoumaného místa je podceněna díky návštěvníkům, kteří mají „nulové“ náklady (např. děti) a kteří nejčastěji cestují s ostatními členy rodiny.
 - Nelze ji použít pro měření hodnoty zamýšlených změn, například změny režimu přístupu do chráněné oblasti.
-

Nedostatky metody CN

- umožňuje vyjádřit pouze ztrátu užité hodnoty rekreační lokality, nikoliv její vlastní existenční hodnotu anebo potenciální hodnotu ve vztahu k zájmům budoucích generací.
 - V ČR naráží na:
 - velmi malou rozlohu ČR,
 - obecné metodologické těžkosti spojené především s vyjádřením kategorie časových nákladů.
-

Metody obranného chování

- Metody preventivního chování, někdy označovány jako metody trhu produktů zvyšujících bezpečí, spočívají na představě, že některé změny ve výdajích nebo v chování snižují současné riziko spojené se znehodnocením životního prostředí nebo zdravotním stavem.
 - Předpokládají, že jedinec projeví preference přes spotřebu a výdaje, které jsou spojené s dopady na zdraví.
-

Co umožňují

- například **nepřímo odhadnout hodnotu ochoty platit** za snížení rizika úmrtí a/nebo snížení rizika nemocnosti.
 - Analýza je založena na nacházení vztahu mezi vynaloženými výdaji a frekvencí jejich alokace a změnou pravděpodobnosti nastání smrti nebo úrazu.
-

Přednosti a nedostatky

- Přednosti a nevýhody této metody jsou obdobné jako u hedonické metody:
 - teoretická jednoduchost na jedné straně,
 - značné obtíže spojené s její implementací, zejména se získáním potřebných dat.
-

Nepreferenční (expertní) metody

- vycházejí z expertního určování
 - velké množství těchto metod
 - V oblasti ochrany ŽP z určování ekologických hodnot různých částí životního prostředí (biotopů), nebo nákladů a rizik spojených s externalitami (přes oportunitní náklady, alternativní náklady aj.)
-

Nejpoužívanější metody

- Náklady nemoci
 - Metoda defenzivních výdajů
 - Metody založené na „dose-response“ údajích
-

Náklady nemoci

- Je založena na představě, že náklady negativních dopadů na zdraví se projevují na národním příjmu, tedy že společenský blahobyt se v důsledku nemocí, pracovních neschopností a předčasných úmrtí snižuje v rozsahu, v jakém tyto projevy snižují národní příjem
-

Způsob výpočtu

- Náklady nemoci jsou počítány buď na základě prevalence nebo incidence.
 - Přístup založený na **prevalenci** přiřazuje náklady ke všem existujícím případům nemoci pro časové období (např. rok), v němž vznikly.
 - Na **incidenci** založený přístup naproti tomu zjišťuje všechny náklady nemoci, které vzniknou od jejího vypuknutí až do jejího vyléčení nebo do smrti.
-

Členění nákladů

Přímé zdravotní náklady

- náklady spojené se zdravotní péčí při prevenci, zjištění diagnózy, léčení onemocnění, rehabilitaci, následné péči, léky, zdravotní pomůcky apod.

Ostatní (související) přímé náklady

- převážně soukromé výdaje spojené např. se zvláštní dietou, domácí péčí, dopravou apod.

Nepřímé náklady

- ztráta produktivity nebo její snížení v důsledku nemoci, případně jiných aktivit (vzdělávání apod.)

Ostatní nepřímé náklady

- snížení produktivity členů domácnosti či jiných osob v důsledku péče o nemocného.
-

Zhodnocení Cost-of -Illness

- nedovoluje zahrnout tržně neocenené statky, které však zároveň představují součást společenského blahobytu
 - výsledné hodnoty cost-of-illness (a to především nepřímých nákladů) velmi nízké u dětí a důchodců, stejně tak není zohledněna hodnota psychosociálních nákladů, zvláště pak bolesti a utrpení (s výjimkou nákladů vynaložených na léčení bolesti)
-

Metody dávka-reakce

- Metody založené na dose-response údajích předpokládají nejprve stanovit fyzické změny přírodního prostředí, které jsou důsledkem znečištění a následně stanovit rozdíl, který tyto negativní dopady způsobily v hodnotě výstupu daného odvětví.
-

Oblast ochrany a tvorby ŽP

- Škody na životním prostředí ovlivňují v mnoha různých podobách jak skutečnou produkci některých odvětví, tak produkční schopnost systému.
 - V těchto případech je možné měřit dopad škod vyhodnocením poměru mezi určitým negativním efektem (např. zvýšení koncentrace SO₂) a jeho následky (např. snížení hektarových výnosů), s využitím údajů o cenách produkce.
-

2 přístupy

- vztah mezi škodou na životním prostředí a jejím dopadem na výrobu, který se vypočítává na základě funkce **reakce na expozici** (dávku zatížení).
 - Druhý přístup souvisí s **chováním výrobce**, který je škodám na životním prostředí vystaven.
 - Reakcí na škody může být adaptační chování, které se projevuje realizací různých opatření
-

Metoda defenzivních výdajů

- Je založena na hypotéze o vzájemné zaměnitelnosti mezi kvalitou životního prostředí a tržními statky.
 - Předpokládá, že znečištění životního prostředí je možno substituovat výdaji na předcházení či snížení jeho negativního dopadu
-

Příklad

- znečištění ovzduší je možno zmírnit instalací praček vzduchu,
 - znečištění vody instalací vodního filtru v domácnosti či nákupem balené vody apod.
-

Omezení

- V praxi je nutné velmi pečlivě vybírat případy, kdy mohou být defenzivní výdaje interpretovány jako substitut ocenění škod na životním prostředí. Vyžaduje se přitom splnění několika podmínek:
 - Dostatečná averze příslušného subjektu ke škodám ze znečištění životního prostředí. Nemá-li subjekt dostatečnou averzi k riziku, k realizaci defenzivních (preventivních) výdajů nepřistoupí.
 - Dostatečný objem věrohodných informací o dopadech škod na různé recipienty, kterým příslušné subjekty disponují.
-

Transfer přínosů

- Speciální metodou hodnocení nákladů a přínosů
 - Používá se především v oblasti environmentálních nákladů a přínosů
-

Pojem transfer přínosů

Angl. benefit transfer

- představuje aplikaci hodnot v peněžním, zkoumaného v podobných vyjádření, kde tyto hodnoty byly získané výzkumem pro konkrétní studii, na další studii podmínkách
-

Kritéria pro použití transferu přínosů

- Transfer přínosů má velké výhody, ale jen při dodržení určitých kritérií, která zahrnují:
 - **Hodnocení kvality původní studie**
 - **Rozsah podmínek, v čem se oblast studie podobá nebo se liší oblasti hodnocení**
 - **Metodu použitou při transferu přínosů**
-